

===== Szőnyei Tamás =====

/// „Esterházy szemüvege”

Keressük a szavakat, ahogyan a mind kevésbé érzékelhető különbséget az egyre fogyatkozó létszámú árusok zöldség-gyümölcs kínálata között a kívülről szépen felújított Hunyadi téri csarnokban. Kiugrunk ide a szomszéd épületből, s olykor még vásárlás közben is levéltári kérdésekről váltunk szót. Aztán dossziék és könyvek közé visszatérve próbáljuk megfogalmazni gondolatainkat szöveg és olvasat, jelentés és jelentés, fikció és valóság bonyolult viszonyairól. Ezt tette Hajnal Géza is. Töprengésre készítette írásom egyik bekezdése Molnár Gál Péter *Coming out* című memoárjának és Esterházy Péter *Javított kiadásának* különbözőségéről, s kétségének adott hangot Esterházy írói-iratfeldolgozó módszerét és annak eredményét illetően.¹

Hajnal Géza gondolataira reagálva el kell mondanom, mennyire inspiratív volt számomra a *Javított kiadás*. Akkor jelent meg, amikor a rockzenei élet állambiztonsági megfigyeléséről szóló könyvemen dolgoztam.² Más céllal és más pozícióból, mint Esterházy. Mégis segített abban, hogy megtaláljam a magam módszerét az állambiztonsági iratok olvasásához, értelmezéséhez és feldolgozásához. Ez járt a fejemben, amikor azt írtam, hogy MGP (is) Esterházy művének ismeretében láthatott hozzá a sajátjához.

Úgy vélem, a színikritikusnak kevésbé sikerült megoldania a magára rótt feladatot, mint az írónak. Mi lehetett ez a feladat? Egyetlen szóba sűrítve: a reflexió. MGP esetében arra, amit vele műveltek, és amit – „Luzsnyánszki Róbert” fedőnéven, az ügynöki hálózat tagjaként – ő maga tett másokkal. Esterházy esetében arra, amit az apjával műveltek, és amit a „Csanádi” fedőnéven foglalkoztatott apa tett másokkal. Beleértve a fiát is, aki például azt is apja egyik dossziéjából tudta meg, hogy 1961-ben, tízéves korában, Bécsbe szóló útlevelét a tartótiszt kézbesítette. Fanyar öniróniával jegyzi meg: „...az ávó dolgozott a nyelvérzékemen...”³

Hajnal Géza irodalmi nézőpontból elfogadja, történelmi szempontból viszont kifogásolja, hogy Esterházy Péter nem teljes jelentéseket közölt apja munka-dossziéiból, hanem csak kimetszett részleteket. Ezzel eltüntette volna „Csanádi” szavait, megfosztva az olvasót a valódi forrás, az eredeti szöveg megismerésétől.

1 == Molnár Gál, 2020; Esterházy, 2002.

2 == Szőnyei, 2005.

3 == Esterházy, 2002: 159.

Szerintem ez tévedés. A *Javított kiadás* nem akart forrásközlés lenni, nem is az. Szemben *A rivaldafény árnyékával*, amely forrásközlés kívánt volna lenni, mégsem az lett, mert alcíme ígéretével ellentétben nem te(he)tte „vágatlan” formában közzé MGP dossziéját.⁴ Nem értem, miért tartja hibának Hajnal Géza azt, hogy az író önmagát, érzéseit, kínjait, kételyeit, félelmeit stb. beleviszi művébe, kiemelve a számára legérzékenyebb, leginkább kétségbeejtő, megvilágosító stb. eseményeket, apróságokat, szófordulatokat. Időrendben haladva hagyja kibontakozni különös, realista fejlődésregényét a belügy diktálta forgatókönyv mentén, de saját, finom ívű, fémkeretes szemüvegén keresztül. Ráadásul még az sem igaz, hogy kivonta belőle apja szavait, aki eleinte nem akart jelentést írni, ezért csak szóban referált. A tartótiszti függő beszéd (amikor találkozzuk után a tiszt veti papírra azt, amit az ügynöktől megtudott) a *Javított kiadás* 52. oldaláig, 1957 márciusától novemberéig tart. Onnantól bő húsz éven és több mint kétszáz oldalon át teljes a szerzői trió: a tiszt mellé beszáll az egyes szám első személyt használó ügynök, s persze az elsőtől az utolsó szóig ott van a kettejüket olvasó és megszerkesztő, szavaikat, mondataikat kommentáló s apja kézírását felismerő író. Igen, Esterházy függő beszédet használ. (Van benne praxisa. De nem csak ezért bízhatunk benne.) Tömöríti a talált szöveget, kiemel és elhagy belőle. Mint mindenki más, aki iratokat dolgoz fel. Mindannyian saját narratívát hozunk létre munkáinkban.

Rendben van ez így. Sőt. Esterházy Péter pontosan ezzel az írói módszerrel teremti meg egy állambiztonsági ügymenet egészének és részleteinek egyedi és autentikus olvasatát, amire más nem lehetett volna képes „Csanádi” ügynök négy dossziéja alapján. Szerintem ez – szemben Hajnal Géza véleményével – maga a színtiszta szembenézés. (Ismeret hiányában nem mehetünk bele abba, hogy mindez hozzájárulhatott-e megbetegedéséhez.⁵) Esterházy írói módszere működőképes, de a téma történeti feldolgozása természetesen más megközelítést igényel. Saját szempontjából fair, irodalomkedvelői szempontból szerencsés, hogy ő írta meg elsőként „Csanádi” történetét, de a pálya szabad, bárki feldolgozhatja ugyanezeket a dossziékat, megpróbálkozhat a *Javított kiadás* bővített, kritikai kiadásával, megcélözva akár a magyar arisztokrácia egészét is az ÁBTL iratai alapján. Nem lesz híján alapanyagnak, és találhat más beszervezetteket is.

Hajnal Géza hozzászólásában azt is fölveti, hogy Esterházy Péter írói módszere talán többet ártott apjának annál, mint amennyit az „megérdemelt” volna. Nehéz ügy ez. Ilyen mércénk nincs. Az ártás megmérhetetlen. Esterházy belső mércéje a családjuk

4 = Memoárja szerint „mesterkéltén ostoba” fedőnevét MGP y-nal találta ki. „Luzsnyánszki Róbert” nevét a dosszié borítóján i-vel írták. Az ebből összeállított kötet címében is y áll: *A rivaldafény árnyékában. A „vágatlan” Luzsnyánszky dosszié.* Fonyódi (szerk.), 2004.

5 = Képzőművész fia, Esterházy Marcell tett ilyen értelmű utalást egy pódiumbeszélgetésen, a Forgács Péterrel és Gerhes Gáborral közös, *Jelentés* című kiállítás (Robert Capa Kortárs Fotográfiai Központ, 2015. november 17. – 2016. március 13.) alkalmából, ahol ő a nagyapja és az apja írógépeiről készített „portréfotóit” is bemutatta *Hermes and Erika* címmel. Esterházy Péter 2016. július 14-én hunyt el, 65 éves korában.

és a dosszié négy kötetének ismeretében működött. Abban sem vagyok biztos, hogy ártott-e az apjának egyáltalán. De ha mégis, akkor azt miként mérhetnénk meg? Hogyan aránylik a fiú könyvének „ártó” hatása az apja által mások ellenében, a rendszer fenntartóinak érdekében véghezvitt ártáshoz?

Hajnal Géza szerint „Csanádi” esetleg jelezte környezetének, hogy ne nyíljanak meg előtte, vagy megbeszélte volna velük, hogy mit jelentsen róluk, azaz dekonspirált volna. Esterházy Péter nem írt az ügynök lelepleződéséről. El nem tudom képzelni, hogy ilyen lényeges körülményt kihagyott volna. Nem érdemes feltételezésekbe bocsátkoznunk. Egyébként minden kérdés jogos, csak épp sok mindenre nincs biztos válaszunk. Ezzel kell beérnünk.

==== Hivatkozott irodalom ====

Esterházy, 2002

Esterházy Péter: *Javított kiadás – melléklet a Harmonia caelestishez*. Budapest, Magvető.

Fonyódi (szerk.), 2004

Fonyódi Péter: *A rivaldafény árnyékában. A „vágatlan” Luzsnyánszky dosszié*. Magyar a Magyarért Alapítvány – Kapu Könyvek.

Molnár Gál, 2020

Molnár Gál Péter: *Coming out*. Budapest, Magvető.

Szőnyi, 2005

Szőnyi Tamás: *Nyilván tartottak. Titkos szolgák a magyar rock körül 1960–1990*. Budapest, Magyar Narancs – Tihany-Rév Kiadó.

Kulcsszavak

=====

értelmiség, kultúra, recenzio